

Gilbert Achcar: ”Ingen ände i sikte för krisen i Mellanöstern”

[Intervju med Gilbert Achcar, från [International Viewpoint](#), 22 april 2019. Ursprungligen publicerad i [Fair Observer](#), 18 april 2019. Intervjuare, Dina Yazdani. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

[I denna intervju talar *Fair Observer* med Achcar om den pågående krisen i regionen, hans syn på framtiden och orsaker till hopp om än inte optimism.]

Mellanöstern och Nordafrika fortsätter att genljuda av de protester som skakade regionen under den arabiska våren 2011. Protesterna, som också har omnämnts som uppror, revolutioner och revolter, ledde till att diktatorer i Egypten, Tunisien och Libyen störtades. Medan Tunisien lämnade den arabiska våren med nya konkurrenskraftiga val, samförståndspolitik och en rad demokratiska reformer, befäste Egypten det auktoritära styret med valet av militärbefälhavaren Abdel Fattah el-Sisi efter att han hade lett en koalition för att avsätta president Mohamed Morsi.

Sedan dess har Sisi härskat med järnhand, begränsat antalet oppositionskandidater som tilläts ställa upp i valen och har slagit ner på varje meningsmotsättning. Amnesty International har beskrivit Egypten under Sisi som ”ett utomhusfängelse för kritiker” och ”farligare än någonsin” för aktivister.¹

Samtidigt är Libyen delat mellan två rivaliserande regeringar i östra respektive västra delen av landet. Det politiska tomrum som uppstod efter störtandet av Muammar Gaddafi gjorde att väpnade grupper kunde uppstå och skaffa sig ett viktigt inflytande över olika politiska fraktioner, och det har komplicerat fredsprocessen och utsikterna för ett enat land ännu mer. General Khalifa Haftar, som med stöd från Egypten, Förenade Arabemiraten och Frankrike leder den Libyska nationella armén, har börjat rycka fram mot Tripoli i ett försök att utvidga sin makt västerut, och hotar att starta ännu ett fullskaligt inbördeskrig mot en FN-stödd regering.

Sedan är det Syrien. President Bashar al-Assad slog ner de fredliga protesterna 2011 brutalt. Det kastade bränsle på elden och protesterna växte över i ett brutalt inbördeskrig som nu är inne på sitt nionde år. Konflikten förs på flera fronter, från ett inbördeskrig mellan Assadregimen och oppositionen, ett sekteristiskt ställföreträdande krig mellan Iran och Saudiarabien, och ett krig mot den Islamska staten (IS) och andra islamistgrupper. Konflikten har lett till mer än halv miljon döda syrier och mer än 12 miljoner tvångsflyttade både inrikes och över hela världen.² Efter att IS har förlorat sitt sista kvarvarande fäste i Baghouz i mars funderar många på om konflikten håller på att ta slut i Syrien.

Den arabiska våren har också hjälpt till att förändra den politiska dynamiken i hela regionen, och i förgrunden på den finns det kalla kriget mellan Saudiarabien och Iran om inflytelsesfärer. Iran har undergrävt Riyadhs strävan att positionera sig som regionens ledare genom att knyta ihop sin shiitiska inflytelsesfär över Irak, Libanon och Syrien. De två länderna har förvandlat Jemen till ett sekteristiskt slagfält för att få pendeln att svänga till sin fördel. Men under Trumpadministrationen i

1 [Amnesty International](#), januari 2019.

2 [Human Rights Watch](#), 2019.

Washington har Iran fått se hur dess regionala inflytande och makt har minskat sedan USA har givit sitt stöd till kungadömet.

Även om president Donald Trump har givit blandade budskap med sin Mellanösternpolitik – från att dra sig ur kärnkraftsavtalet med Iran till att kräva ett fullständigt tillbakadragande av amerikanska trupper från Syrien till att stödja USA:s stöd både till Israel och Saudiarabien – har hans aktioner haft, och kommer att fortsätta att ha, en djupgående inverkan på regionen.

Gilbert Achcar är professor i utvecklingsstudier och internationella relationer vid Skolan för orientaliska och afrikanska studier (SOAS) på universitetet i London. Han är expert på Mellanöstern och Nordafrika och har skrivit massor om regionen, i synnerhet om den arabiska våren och den regionala samhällsordningen. Bland hans publicerade verk finns *Morbid Symptoms: Relapse in the Arab Uprising* [Sjukdomssymptom: ett skov av det arabiska upproret] och *The People Want: A Radical Exploration of the Arab Uprising* [Folket vill: en radikal undersökning av det arabiska upproret].

Regionen är en instabil miljö och förändras hela tiden, och vår intervju med professor Achcar ägde rum innan president Abdelaziz Bouteflika avgick i Algeriet, Haftars framryckning mot Tripoli och störtandet av president Omar al-Bashir i Sudan, händelser som alla ägde rum under loppet av två veckor. Samtidigt är en stor del av regionen statisk mellan Saudiarabiens och Irans skoningslösa maktkamp och konflikten i Syrien.³

Texten har redigerats något för att bli klarare. - International Viewpoints kommentar]

DY: I december förra året tillkännagav president Trump att USA hade besegrat Islamska staten i Syrien, och att han drog tillbaka alla amerikanska trupper från landet. Efter att ha gått med på att behålla 400 soldater i Syrien, hävdade han förra månaden återigen att amerikanska trupper hade återerövrat 100% av IS' territorium. Är Islamska staten verkligen besegrad – kan den någonsin besegras?

GA: Det är verkligen en bra fråga. Själva karaktären på sådana nätverk gör det mycket svårt att slå ner dem. ISIS är fortsättningen på al Qaida i Irak, som hade förvandlats till Islamska staten i Irak och sedan återuppstod i Syrien under inbördeskriget, och omvandlades till Islamska staten i Irak och Syrien och sedan helt enkelt Islamska staten efter att den hade spridit sig tillbaka till Irak. Den sortens terroristiska verksamhet kommer att fortsätta så länge det finns faktorer som ger näring till våldsamt fiendskap mot USA och de lokala regimerna. Vi kommer att få se olika slags terroristiska nätverk dyka upp så länge de bakomliggande orsakerna finns kvar.

När IS nu förlorat det territorium den lyckades erövra i Irak och Syrien, förväntar du dig att den ska ta till mer gerillakrigföring eller splittras i mindre grupper som kommer att göra det svårare för USA och andra styrkor att slå ner på dem?

Tja, det var inte svårt att förutse att ISIS inte skulle kunna behålla det enorma område de kontrollerade vid sin höjdpunkt särskilt länge, mot den överväldigande makt de ställdes inför – hela världen förenades mot dem. Det mest överraskande är faktiskt att de lyckades hålla ett stycke av området ända tills alldeles nyligen. Det vittnar om deras beslutsamhet, som förstärktes av känslan av att vara fångad i sina sista skrymslen.

---

3 Hans senaste artikel om revolutionens utveckling i Sudan finns [här](#).

Men under dessa omständigheter är det logiska svaret från de stridande annars att överge det territorium de kontrollerar och övergå till gerillakrigföring och/eller terroristangrepp, antingen i samma område eller överallt. Vi ska inte glömma att ISIS, eller IS, har spridit sig till andra regionala områden som Sinai och Libyen, liksom till ställen utanför arabvärlden i Afrika söder om Sahara och andra ställen. Så hur kan man hävda att man har gjort slut på dem när de har lyckats skapa ett omfattande internationellt nätverk som fortfarande är aktivt i flera områden?⁴

Trump har gjort klart att USA:s enda uppdrag i Syrien enligt hans uppfattning var att besegra IS. När han nu har hävdats att gruppen har besegrats, åtminstone territoriellt, vad är då hans strategi i Syrien? Tror du att de amerikanska trupperna kommer att dras tillbaka gradvis, och vem ska ersätta dem om de gör det? Spelar inte detta i händerna på Iran, som har pressat USA att lämna?

Det finns en grundläggande motsättning i Trumps ståndpunkt om Syrien. Det är uppenbart genom att många av de som vanligtvis är mycket ense med honom för en gångs skull är ganska missnöjda med den ståndpunkt han intog om Syrien. Israels premiärminister, Benjamin Netanyahu, är överens med Trump om praktiskt taget allting, utom om denna fråga. Det är på grund av att Trumps strävan att dra tillbaka trupperna från Syrien krockar med Netanyahus prioritet att vara mot Iran, ty den enda centrala funktion som USA:s närvaro har i Syrien är just att säkerställa att det enorma området öster om Eufrat, som nu kontrolleras av de USA-stödda kurdiska trupperna och deras arabiska allierade i de Syriska demokratiska styrkorna, inte hamnar under iransk kontroll.

Om de amerikanska trupperna skulle lämna nordöstra Syrien kommer inte de kurdiska trupperna att bli kvar i de arabiska delarna av det området. De kommer att dra sig tillbaka till de kurdiska områdena, till det de kallar Rojava. Det största hotet för dem är Turkiet, inte Iran. Den turkiska presidenten tar varje chans att lova att han kommer att invadera de kurdiskt dominerade områdena i nordöstra Syrien. Det arabiskt befolkade territoriet öster om Eufrat skulle således öppnas för den syriska regimens kontroll, vilket betyder antingen rysk eller iransk kontroll eller bådas, eftersom den syriska regimen som självständig faktor bara är en saga idag – den är helt beroende av sina två stödjare. Ett tillbakadragande av de amerikanska trupperna kommer oundvikligen att bli en invit till andra länder att ta kontrollen över det stora området.

För Iran skulle det bli en mycket viktig möjlighet, eftersom det skulle göra det möjligt för dem att fullborda korridoren som går från Teheran ända till Libanons kust, och som har blivit huvudaxeln för den iranska regimens expansionskampanj. Det är därför några av Trumps närmaste medarbetare om Iranfrågan blev mycket besvikna över hans tillkännagivande av ett amerikanskt tillbakadragande från Syrien. De satte press på honom, vilket fick honom att kompromissa och komma överens om att behålla ett begränsat antal trupper.

Vad kommer nu att hända med Syrien?

Mycket svårt att säga, inte bara för Syrien utan för hela regionen sedan den gick in i den utdragna instabila period som inleddes med den arabiska våren 2011. Det hade samlats så många ekonomiska, sociala och politiska problem i regionen att det var på tiden att explosionen kom. Den fick tyvärr en mycket tragisk karaktär i Syrien. Det vi bevittnar nu är inte den syriska regimens seger över den syriska oppositionen, utan i själva verket en seger för alliansen mellan Iran och

4 *Fair Observer*, 23 april 2017.

Ryssland på marken i Syrien.

Den stora frågan, åtminstone för överskådlig framtid, är därför: ”Vad kommer att hända med de två kompanjonerna efter deras seger?” Hur kommer relationerna mellan Ryssland och Iran att utvecklas i Syrien? Det är den stora frågan, ty även om de två länderna var ense om att stärka Bashar al-Assads regim så har de helt olika program. Frågan om Iran är ett viktigt kort i Vladimir Putins giv: han befinner sig i den bästa positionen för att förhindra Iran från att befästa sin närvaro i Syrien. Han kommer inte att göra det bara för att kontrollera Syrien eftersom han redan kontrollerar det han behöver kontrollera där. Det skulle istället vara ett förhandlingskort i hans relationer med Europa och USA.

För Europa är flyktingfrågan det allvarligaste resultatet av tragedin i Syrien, de miljontals syrier som har flytt från sitt land och tagit sin tillflykt antingen till de angränsande länderna eller Europa. De finns samlade i så stort antal i en del länder, speciellt i Syriens grannländer, att det är otänkbart att de kan stanna där särskilt många år utan att de blir en viktig källa till spänningar.

Det är mycket som står på spel för många länder för att få tillbaka dessa flyktingar till Syrien, och Ryssland har nyckeln till det eftersom de är den enda stormakt som på något trovärdigt sätt kan garantera flyktingarnas säkerhet och locka dem att återvända till sitt hemland. Syrierna betraktar förvisso Ryssland som ett regimvänligt land, men utan något att vinna på de sekteristiska eller etniska vedergällningskrig som har utspelats i landet. Iran, å andra sidan, är raka motsatsen till det. En stor del av de syriska flyktingarna kan inte tänka sig att återvända till de delar av Syrien som behärras av Iran, ett land som drivs av en sekteristisk politisk agenda.

Men den enda säkra förutsägelsen som går att göra om Syrien, eller hela regionen för den delen, är att situationen inte kommer att stabiliseras inom överskådlig framtid. Kaoset kommer inte att upphöra där på många år, om inte decennier.

Tidigare i år skrev du i Al-Quds al-Arabi att de gamla arabiska regimernas diktatoriska makt så småningom kommer att falla samman. Kan du förklara vad du menar med diktatorisk samhällsordning och vad som krävs för att skynda på dessa regimers sammanbrott?⁵

Den despotiska karaktären på de samhällssystem som är förhärskande i den arabisktalande regionen är uppenbar, med mycket få undantag. Ett av dem är dagens Tunisien, det enda av de sex länder där den arabiska våren hade sin höjdpunkt som lyckades behålla sina demokratiska erövringar. Ett annat är Libanon, ett land som på grund av sitt mångreligiösa politiska system sedan länge har en annorlunda politisk tradition. Men utöver det är de flesta staterna i regionen antingen envälden eller militärdiktaturer i den meningen att militären kontrollerar regimen, som till exempel i fallen Egypten och Algeriet. De åtta arabiska monarkierna är samtliga absoluta monarkier, även de med en konstitution och ett parlament. Kungen, eller emiren eller sultanen är i alla åtta fallen enväldig, inte folket. Alla återstående länder har auktoritära regimer.

Dessa despotiska system kan inte bli kvar för alltid. Frågan är förstas efter hur många år de kommer att försvinna, och efter att ha gjort vilken skada och efter att ha dödat hur många människor. Men vad jag menade är det som jag har sagt sedan 2011, ända från början av det som kallades den arabiska våren: jag har betonat det faktum att det inte skulle bli den lugna, fredliga och korta demokratiska övergångsfas som beteckningen ”arabiska våren” gav uttryck för. Den revolutionära

5 En engelsk översättning finns [här](#).

chockvågen 2011 påverkade hela regionen. Under det året ägde det rum ett omfattande uppsving av samhällsprotesterna i nästan alla länder där, och i sex länder såg vi omfattande uppror. Det var inte en slump eller bara resultatet av språklig smitta. Det var resultatet av att det under årtionden hade samlats flera explosiva faktorer, och den viktigaste av dessa var den låga ekonomiska tillväxten som ledde till världens högsta arbetslöshetssiffror – speciellt ungdomsarbetslöshet både bland män och kvinnor.

Samma explosiva ingredienser skapas nu i stor skala och ännu snabbare. Arbetslösheten, ungdomsarbetslösheten, och alla möjliga sorters sociala och ekonomiska problem blir bara värre. De är inte alls på väg att minska i regionen. Det är därför jag betonar det faktum att det är en omfattande strukturell kris som inte går att lösa utan en radikal förändring av regionens sociala, ekonomiska och politiska system. En sådan förändring är förstås inte lätt att få till stånd, i synnerhet mot regimer som har bestämt sig för massakrer för att behålla makten.

Det krävs utomordentliga ledarskap för att kunna leda en sådan förändring, och de syns för närvarande inte till. Det innebär att vi står inför en framtidsutsikt av många års, troligen decenniers, tumult i regionen. Och det finns förvisso inga garantier för något lyckligt slut. Om det inte sker en radikal förändring till det bättre är alternativet mer kaos och våld, och mer förfall till det barbari som ISIS var en så grov illustration av.

Tidigare nämnde du att den arabiska våren har skakat hela regionen. Är de protester som vi bevittnar idag i Sudan, Jordanien och Gaza den arabiska vårens andra våg? Jag tycker att det också är intressant att konstatera att de här länderna inte upplevde några massiva uppror 2011, till skillnad från de länder som du nämnde tidigare, och inte heller några viktiga politiska förändringar under den perioden.

Men du borde ha lagt till Tunisien till listan. Tunisien var det land som rörde vägen för den arabiska våren, när rörelsen startade i december 2010 och segrade i januari 2011. Efter 2011 har hela vågen drabbats av bakslag i regional skala: 2013 ägde det rum en övergång från revolutionärt uppsving till reaktionärt bakslag med ett delvis återupprättande av de gamla regimerna i Egypten och Tunisien, och ett reaktionärt våld som övergick i inbördeskrig i Libyen och Jemen. Trots det förvärras den bakomliggande strukturella krisen överallt och leder till att sociala strider inleds, eller återupptas, i olika länder.

De pågående revolterna i Sudan och Algeriet kom inte som en blixtnedslag från en klar himmel. Sudan har bevittnat vågor av protester 2011 och sedan på nytt 2013, och en ny runda förra året innan det nuvarande upproret. Inför det hårda förtrycket tog det tid för rörelsen att samla kraft till de massiva mobiliseringar som vi har sett under de senaste veckorna. I Algeriet var det begränsade protester 2011 och regimen erbjöd snabbt ekonomiska eftergifter, precis som det saudiska kungadömet gjorde. De lyckades köpa folkets passivitet genom att skjuta till oljepengar i form av löneökningar och sociala utgifter. I Algeriet fanns ytterligare en faktor som nu spelar en roll i alla arabländer, nämligen rädslan för att hamna i den sorts tragiska situation som har utvecklats i Syrien under de senaste åren eller den som Algeriet gick igenom på 1990-talet.

Men som vi kan se nu räckte inte ens en så avskräckande händelse som det fruktansvärda decenniet av krig som Algeriet bevittnade för 20 år sedan för att i all oändlighet avskräcka folket från att resa sig. Unga människor gick nu i första ledet. De vill förändra regimen. Det kommer förvisso inte att

bli lätt. Men faktum är att det algeriska folket i sin tur har anslutit sig till folkets strävan över hela regionen att hävda sin vilja. "Folket vill..." är den paroll som hörs överallt. Folket vill störta regimen eller folket vill det ena eller andra. Det är mycket viktigt och kommer säkert att fortsätta. Oavsett vilka nederlag som må äga rum så kommer inte förtrycket att lösa det centrala problemet. Till och med i Syrien har de sociala protesterna ökat på senare tid, och det trots tragedins omfattning. Det är alltså en revolutionär process för det långa loppet, och fler länder kommer förr eller senare att ansluta sig till dusterna.

Marocko är ett annat land som redan har bevittnat viktiga vågor av sociala protester. Krisen bubblar där, och förr eller senare kommer den att explodera. Alla som tror att Egypten har uppnått långvarig stabilitet under Sisis diktatur lurar sig själva. Det är ännu ett land som kommer att nå kokpunkten igen, snarare förr än senare, eftersom de sociala och ekonomiska förhållanden håller på att bli outhärdliga.

Saudiarabiens kronprins Mohammed bin Salman hamnar alltmer under luppen – hans allt fler brott mot de mänskliga rättigheterna, från det saudiskt ledda kriget mot Jemen till det brutala mordet på journalisten Jamal Khashoggi, och på senare tid massarresteringarna och tortyren av kända aktivister, speciellt kvinnorrättsaktivister. Tror du att kungadömet känner av något politiskt eller ekonomiskt tryck från det internationella samfundet för att ändra inriktning, speciellt som det positionerar sig som regional ledare och till med en global aktör? Och hjälper eller skadar Trumpadministrationens nära relationer med kronprinsen de mänskliga rättigheterna i landet?

För att ändra inriktning i det saudiska kungadömet krävs att kronprinsen avsätts från sin ställning – han är i grund och botten en bortskämd barnunge. Han växte upp i en miljö där han tror att allt är tillåtet för honom. Och han är mycket ambitiös och saknar skrupler. Han är resultatet av en rutten monarki där några tusen furstar har nästan obegränsad tillgång till statens resurser. Det vi idag ser samlat i en person utgör inte en så stor förändring av situationen för landet. Det är bara att kronprinsen har blivit den enda som förkroppsligar den härskande eliten på de andra medlemmarnas bekostnad. Men för resten av folket har terrorklimatet alltid funnits där.

Det faktum att Mohammed bin Salman stöds av Trump och hans familj – och där Jared Kushner har en central ställning – spelade en central roll för att begränsa de inhemska effekterna av den skada som orsakades av det slarviga mordet på Jamal Khashoggi. Det saudiska kungadömet är så nära knutet till USA, att om Trump skulle lämna scenen och ersättas av en president med en annan inställning, så skulle det mycket väl kunna leda till att kronprinsen avsätts. Det är verkligen ett problem för regimen, som är så beroende av USA för sin säkerhet, att den leds av en person som, fränsett Trump och Kushner, är avskydd i USA och i resten av världen.

Jag skulle vilja ställa en fråga som skulle ge lite optimism eller ljusare bild av Mellanösterns framtid, men vill inte hitta på någon optimism om det inte finns någon. Så istället frågar jag vilket det största hotet är mot stabiliteten i Mellanöstern idag?

Tja, det är inget hot – det är en realitet. Den främsta destabiliserande faktorn är regionens samhällsekonomiska hinder. Lägg till det flera faktorer som håller olja på brasan. En av dessa är givetvis den israeliska staten. Netanyahus provokativa politik har ökat ilskan på regional nivå enormt, inte bara bland palestinierna. Utöver att vara vår tids värsta humanitära kris är kriget i

Jemen en viktig källa till spänningar. Irans agerande i regionen och den sekteristiska rivaliteten mellan Saudiarabien och Iran är också centrala faktorer för att öka spänningarna i hela regionen. Så det finns många destabiliserande faktorer och knappast någon som verkar i motsatt riktning.

Men som du sa får vi inte hitta på någon optimism, och det vore väldigt onaturligt att sluta i optimistiska ordalag när det handlar om så akuta och enorma problem. Men jag skiljer på optimism och förhoppningar. Optimism är förstås tron att det bästa kommer att äga rum, men förhoppningar är något annat – de är villkorliga. Förhoppningar är att medge, att det så länge det finns hopp så finns det möjligheter till något bättre.

Och ur den synvinkeln skulle jag kategoriskt vilja hävda att det finns anledning till hopp. Möjligheten existerar. Det finns en ny generation som inte vill vara lika underdånig som tidigare generationer har varit, en generation av unga rebeller som kommer att fortsätta att kämpa, speciellt när deras egen framtid och till och med det nuvarande står på spel. Nyckelfrågan är som jag nämnde tidigare frågan om ledarskap. Kommer vi att få se framväxten av organiserade rörelser och ledarskap som kan mäktas med den enorma uppgiften att omvandla denna del av världen? Om den unga generationen lyckas skapa en organiserad rörelse som kan kanalisera deras enorma energi och få till stånd den nödvändiga förvandlingen, så skulle regionen kunna ta sig ur den mycket mörka tunneln och tillbaka på vägen mot modernisering och utveckling.

Det finns förvisso ett stort ”om”, men inför den pessimism som råder idag är det viktigt att understryka att möjligheten finns. När det optimistiska lyckoruset var förhärskande 2011 lät jag pessimistisk för vissa, och idag låter jag optimistisk för andra eller till och med samma personer. Men jag är varken pessimistisk eller optimistisk. Det handlar bara om att inse problemens omfattning och att det finns en möjlighet som inte har krossats och är mycket svår att kväsa.